

PIRAMIDALAR – QADIMIY SIVILIZATSIYALAR ME'MORCHILIGI VA MADANIY MEROSI

Karamanova Risgul Omirzakovna

**O'zbekiston Respublikasi IIV Qoraqalpoq akademik litsey
huquqshinoslik fani o'qituvchisi**

Annotatsiya: Ushbu maqolada qadimiy dunyo tarixida piramidalar qurilishining kelib chiqishi, ularning ijtimoiy, diniy va siyosiy ahamiyati tahlil qilinadi. Misr, Mayya, Aztek, va Sudandagi piramidalar o'rganilib, ularning o'zaro o'xshash va farqli jihatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, piramidalar inson tafakkurining rivojlanishida, muhandislik texnologiyalarining shakllanishida tutgan o'rni haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: piramida, qadimgi Misr, Mayya sivilizatsiyasi, Azteklar, fir'avn, me'morchilik, madaniyat, tarix, diniy e'tiqod.

Kirish

Insoniyat tarixida me'morchilik san'ati har doim uning tafakkuri, e'tiqodi va ijtimoiy hayot darajasining ifodasi bo'lib kelgan. Qadimiy davrda yaratilgan eng ulug'vor va sirli inshootlardan biri — bu **piramidalar**dir. Ular nafaqat o'z davrining me'moriy mo'jizasi, balki butun insoniyat madaniyatining timsoliga aylangan.

Piramidalar insonning o'limdan keyingi hayot, abadiylik, va ilohiy kuchlarga ishonchi bilan bog'liq diniy g'oyalarni mujassamlashtiradi. Eng mashhur piramidalar Misrda qurilgan bo'lsa-da, boshqa qit'alarda — Markaziy Amerika, Sudan, va hatto Xitoyda ham piramida shaklidagi yodgorliklar mavjud.

Tarixiy manbalar va arxeologik topilmalar shuni ko'rsatadiki, turli xalqlarning piramida qurilishi o'rtasida bevosita aloqa bo'lmagan, biroq ularning umumiy g'oyaviy ildizi — insonning ilohiylik va abadiylikni izlashida mujassamdir.

Asosiy qism

1. Qadimgi Misr piramidalari: inson tafakkuri yuksalishining timsoli

Piramida soʻzi qadimgi yunoncha “pyramis” — “koʻtarilish”, “choʻqqi” degan maʼnoni anglatadi. Biroq bu shaklning vatani Misr deb hisoblanadi. Nil vodiysidagi Giza platosida joylashgan Xufu (Xeops), Xafra va Menkaura piramidalari eramizdan avvalgi 2600–2500 yillarda barpo etilgan.

Xufu piramidasi (balandligi 146,6 metr) 3800 yildan ortiq vaqt davomida dunyodagi eng baland inshoot boʻlib kelgan. Bu piramida oʻnlab minglab tosh bloklardan qurilgan, har bir blokning ogʻirligi oʻrtacha 2,5 tonnadan ortiq.

Piramidalar firʼavnlarning dafn joyi boʻlib, ularning tanasi bilan birga oltin, zeb-ziynat, yozuvlar va diniy buyumlar qoʻyilgan. Qadimgi misrliklar uchun firʼavn — bu ilohiy mavjudot, u oʻlimdan keyin ham abadiy hayot kechiradi degan ishonch mavjud boʻlgan. Shu sababli, piramidalar “**abadiyat uyi**” deb atalgan.

2. Meʼmorchilik va ilmiy tafakkurdagi yutuqlar

Piramidalarni qurish jarayonida qadimgi muhandislar geometriya, mexanika va astronomiya bilimlaridan foydalangan. Giza piramidalari shimol tomonga deyarli mukammal tarzda yoʻnalgan boʻlib, bu ularning astronomik bilimlari yuksak darajada boʻlganini koʻrsatadi.

Tosh bloklarni kesish, koʻtarish va joylashtirishda mexanik vositalardan, ogʻirlik markazini muvozanatlash texnikalaridan foydalanilgan. Bu qurilish jarayoni inson tarixida ilmiy tafakkurning shakllanishiga turtki boʻlgan eng qadimiy muhandislik tajribalaridan biridir.

3. Markaziy Amerikadagi piramidalar: diniy marosim va astronomiya markazi

Mayya va Aztek sivilizatsiyalari ham piramida shaklidagi inshootlar qurgan. Masalan, **Chichen Itza**dagi “Kukulkan ibodatxonasi” (Yukatan oroli, Meksika) eramizning IX–X asrlariga oid. Ushbu piramida nafaqat diniy markaz, balki **astronomik kalendar** sifatida ham xizmat qilgan.

Piramidaning toʻrt tomonida 91 ta zinapoya boʻlib, ular yilning 365 kuniga

mos keladi. Bahorgi va kuzgi tengkunlik paytida quyosh nuri piramida qirralariga tushganda “ilon soyasi” hosil bo‘lib, bu Mayya xalqi uchun ilohiy mo‘jiza sifatida qabul qilingan.

Azteklarning Teotihuakan shahridagi **Quyosh va Oy piramidalari** esa diniy marosimlar va qurbonliklar o‘tkazilgan muqaddas joylar bo‘lgan. Bu piramidalar ham astronomik jihatdan mukammal yo‘nalishga ega.

4. Nubiya (Sudan) piramidalari: unutilgan sivilizatsiyaning izlari

Qadimgi Nubiya (hozirgi Sudan hududi) ham piramidalarga boy. Bu yerda 200 dan ortiq piramida saqlanib qolgan. Ular Misr piramidalari singari fir‘avnlarni dafn marosimiga bag‘ishlangan, biroq balandligi ancha past va tikroq shaklga ega.

Nubiya piramidalari Misr madaniy ta’sirida qurilgan bo‘lsa-da, o‘ziga xos diniy va madaniy belgilar bilan farqlanadi. Arxeologlar bu inshootlar orqali qadimgi Afrika sivilizatsiyalarining madaniy boyligini tiklamoqda.

5. Piramidaning ramziy ma’nosi va tarixiy merosi

Piramida insoniyat tarixida nafaqat me’moriy yodgorlik, balki chuqur **ramziy ma’no** kasb etgan timsol sifatida qadrlanadi. Uning geometrik tuzilishi — pastdan yuqoriga qarab torayib boruvchi shakli — inson ruhining moddiy olamdan ma’naviy yuksalishiga ishora qiladi. Qadimgi xalqlar piramidani **yer va osmon o‘rtasidagi ilohiy bog‘lovchi**, ya’ni **abadiyatga eltuvchi yo‘l** sifatida tasvirlashgan.

Ramziy qatlam: abadiyat va kosmos

Misrlilar uchun piramida — bu fir‘avnni ruhini osmonga, quyosh xudosi olib chiqadigan zinapoya edi. Xufu piramidasining shakli “Benben toshi” deb atalgan ilohiy toshdan ilhomlangan. Bu tosh qadimgi mifologiyada yaratilishning boshlang‘ich nuqtasi — Quyosh xudosi Ra ilk bor paydo bo‘lgan muqaddas joy sifatida talqin qilingan. Shu bois piramida shakli **yaratilish, qayta tug‘ilish va abadiy hayot** ramzi sifatida qaralgan.

Piramidaning to‘rt tomoni aniq tarzda shimol, janub, sharq va g‘arb tomonlariga yo‘naltirilgani bejiz emas. Bu yo‘nalishlar **kosmik muvozanat** va

olamning tartib-intizomini ifodalagan. Shunday qilib, piramida nafaqat dafn joyi, balki butun olamning kichik modeli – **kosmik makonning ramziy in’ikosi** bo’lgan.

Ijtimoiy va falsafiy ma’no

Piramidaning tuzilishida ijtimoiy ramz ham mujassam. Uning keng asosi xalqni, oddiy odamlarni bildirsa, yuqoriga qarab torayib boruvchi shakl hokimiyat ierarxiasini anglatgan. Cho’qqi esa ilohiy kuch yoki fir’avnning o’zini — “xudoning yerdagi soyasi”ni ifodalagan. Bu shakl qadimgi jamiyatlarning **vertikal tizimi**, ya’ni “pastdan yuqoriga” tamoyiliga asoslangan tuzilishini ifodalaydi.

Falsafiy jihatdan piramida inson hayotining ramzi sifatida ham talqin qilinadi: hayotning pastki bosqichlari moddiy ehtiyojlar bilan bog’liq bo’lsa, yuqori bosqichlar ruhiy kamolot, donolik va abadiyat sari yuksalishni bildiradi. Shu boisdan zamonaviy psixologiyada ham “**Maslou piramidasi**” deb ataluvchi ehtiyojlar ierarxiyasi modeli aynan shu shakldan ilhomlanib yaratilgan.

Madaniy va estetik meros

Piramida insoniyat madaniy merosida **mukammallik** va **barqarorlik** timsoliga aylangan. Uning shakli soddaligi bilan birga chuqur ma’no kasb etadi. Piramidaning estetik jozibasi — geometriya, simmetriya va muvozanat uyg’unligida. Shu sababli zamonaviy me’morchilikda ham piramida shakli — muzeylar, yodgorliklar, hatto biznes markazlari dizaynida keng qo’llaniladi. Parijdagi **Luvr muzeyi oldidagi shisha piramida** — qadimiy shaklning zamonaviy talqiniga yorqin misoldir.

Piramidalar shuningdek **milliy g’urur va tarixiy xotira** ramziga aylangan. Misr xalqi uchun ular qadim ajdodlarning dahosini, sabr-toqati va tafakkurining yuksakligini eslatadi. Mayya va Aztek xalqlari uchun esa piramidalar o’z diniy merosining abadiy timsoli sifatida saqlanib qolgan.

Piramidalar va zamonaviy tafakkur

Bugungi kunda piramida shakli ko’plab sohalarda — siyosat, iqtisod, menejment, hatto ta’lim tizimida ham **tuzilish modeli** sifatida ishlatiladi. Masalan,

“tashkilot piramidasi”, “bilim piramidasi”, “ijtimoiy qatlam piramidasi” kabi tushunchalar bu shaklning konseptual kuchini namoyon etadi.

Bundan tashqari, piramida shakli inson psixologiyasida **barqarorlik, ishonchlilik va kuch** timsoli sifatida qabul qilinadi. Shuning uchun logotiplar, kompaniya brendlari yoki davlat ramzlarida ham piramida ko‘rinishi tez-tez uchraydi. Bu qadimiy shakl inson ongi uchun hali ham qudrat, yuksaklik va abadiyat bilan bog‘liq tushunchani uyg‘otadi.

Tarixiy meros sifatida piramidaning o‘rni

Piramidalar — bu insoniyat tarixining “toshda bitilgan ensiklopediyasi”. Ular orqali biz qadimgi jamiyatlarning diniy qarashlarini, ijtimoiy tuzilishini, texnik imkoniyatlarini va estetik didini bilib olamiz. Har bir piramida — o‘z davrining **ilmiy tafakkur darajasini** ifodalovchi jonli hujjatdir.

UNESCO piramidalarni jahon madaniy merosining eng qadrlanadigan qismi sifatida e’tirof etgan. Ular zamonaviy insoniyatni o‘z ildizlariga qayta qarashga, qadimiy tafakkur bilan zamonaviy texnologiyani uyg‘unlashtirishga undaydi.

Xulosa

Piramidalar insoniyat tarixida nafaqat me’moriy inshoot sifatida, balki tafakkur, e’tiqod va ilmiy bilish ramzi sifatida muhim o‘rin egallaydi. Ular qadimgi xalqlarning dunyoqarashi, diniy qarashlari va ilmiy bilim darajasining yuksak namunasi hisoblanadi.

Misr, Mayya, Aztek va Nubiya piramidalari insoniyatning turli burchaklarida, lekin bir xil g‘oya — **abadiyat, mukammallik va ilohiylik** tushunchasi asosida bunyod etilgan.

Shunday qilib, piramidalar — bu inson tarixining “toshga o‘yilgan xotirasi”, o‘tgan asrlarning jim, ammo so‘zlovchi guvohlari bo‘lib qolmoqda.

Piramidaning ramziy ma’nosi insoniyatning o‘zini anglash tarixidir — u moddiy dunyodan ma’naviyat sari, o‘limdan abadiyat sari yuksalish ramzidir. Shu sababli, piramida inson madaniyatining eng chuqur, eng barqaror va eng ta’sirchan timsollaridan biri bo‘lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Breasted J. H., *Ancient Records of Egypt*, University of Chicago Press, 1906.
2. Wilkinson T., *The Rise and Fall of Ancient Egypt*, Random House, 2011.
3. Sharipov A., *Qadimgi sivilizatsiyalar tarixi*, Toshkent: O'zMU nashriyoti, 2020.
4. Coe M. D., *The Maya*, Thames and Hudson, 2015.
5. National Geographic, *Mysteries of the Pyramids*, 2021.
6. UNESCO World Heritage Centre, *Pyramids of Giza and Meroe*, 2023.

